

Valori bibliofile în fondul documentar al Bibliotecii Municipale „Petru Maior” Reghin

Dr. FLORIN BOGDAN

Muzeul Etnografic Reghin

SIMONA-LOREDANA BOGDAN

Reghin

Abstract

Bibliophile Assets from the Documentary Fund of „Petru Maior” Public Library, Reghin

Following researches carried out in the documentary fund of the public library from Reghin we identified sixteen books of patrimonial value, printed between 1551-1812.

Out of the production of French printing houses, exists a copy printed in Lyon, to whom is added one specimen printed in Germany - in Magdeburg - and one piece printed in Italy, Venice. Three books are printed in nowadays Austria, in Vienna, other three in Hungary, in Budapest and Komárom, one piece comes from Slovakia, from the printing house from Trnavia - Simbăta Mare - and Poland, from Sulechów. There are four samples of printed book in the Transylvanian centres, in Cluj and Sibiu, two of them bear on the front page the mention with the printing place in Cluj-Sibiu. A similar case is that of a book printed in Vienna-Prague, so that also Czech Republic is added as country of origin for the book.

On the whole, we have sixteen books printed in eleven typographical centres from nine countries, we refer to ten copies of old foreign book, four transilvanicae and two old Romanian books.

Keywords: „Petru Maior” public library, Reghin, documentary fund, old book, Lyon, Venice

Datorită calității sale principale, aceea de a păstra și de a transmite informația, încă din cele mai vechi timpuri, cartea nu a fost doar cumpărată (donată) și citită, ci era și colecționată. Principiul care a stat dintotdeauna la baza colecționării cărților a constat fie în natura informației conținute de către acestea, fie în valoarea financiară a cărților, mai ales dacă avem în vedere manuscrisele medievale scrise pe pergament cu cerneală de aur și înfrumusețate cu diverse miniaturi.

Dacă primele colecții au aparținut inițial instituțiilor bisericești (mănăstiri, biserici), școlilor de pe lângă acestea, fie unor personalități cu posibilități financiare mari, în timp - uneori pe baza acestor colecții ale unor personalități - s-au format și bibliotecile publice, unele dintre ele păstrând astăzi în fondurile documentare numeroase valori bibliofile.

Spațiul mureșean, căci la el ne vom referi din punct de vedere geografic, își găsește reperle colecționării de cărți în ceea ce a fost biblioteca personală a contelui Teleki Sámuel, o bibliotecă științifică prin excelență, devenită publică în anul 1802¹, fiind una dintre primele inițiative de acest gen din Transilvania. În același context nu poate fi trecută cu vederea existența bibliotecii familiei Kemény de la Brâncovenești, fostă reședință a principelui Transilvaniei și loc de desfășurare a activităților Asociației Scriitorilor Maghiari, *Erdélyi Helikon*. Există unele voci care identifică castelul de la Brâncovenești cu locul unde se desfășoară acțiunea din nuvela lui Cezar Petrescu, *Aranka, Știma lacurilor*, unde se vorbește despre biblioteca castelului: „*tomurile vechi ... care făcuseră faima de odinioară a bibliotecii Kemény ... Un Plutarh din 1509 cu semnătura lui Rabelais. Introducere în viața smerită cu o scrisoare autografă și ignorată, a Sfântului Francisc din Sales. Cărți cu armele principilor Ungariei. Principele lui Machiavelli, cu adnotații de mîna autorului. O comoară prețuind tot atît, măcar cît întreg acest castel cu cele patru mii de jugăre de bălți, smîrcuri și tînțari.*”²

Acest climat cultural a permis înființarea bibliotecii publice reghinene împreună cu fondurile ei - inclusiv cel documentar -, care poartă numele preotului greco-catolic, cărturarului și istoricului Petru Maior, care și-a desfășurat aici o mare parte a activității.

În urma cercetării efectuate de noi în fondul respectiv,¹ am identificat un număr de șaisprezece cărți cu valoare patrimonială, tipărite în intervalul 1551-1812. Din punct de vedere cronologic, o tipăritură provine din secolul al XVI-lea, treisprezece exemplare din secolul al XVIII-lea și două exemplare din secolul al XIX-lea, cartea tipărită în secolul al XVII-lea lipsind cu desăvârșire.

Ca arie de răspândire a centrelor tipografice din care provin cele șaisprezece tipărituri se observă că acestea acoperă atât Europa Centrală, cât și partea apuseană a continentului. Din producția imprimeriilor franceze există un exemplar tipărit la Lyon, căruia i se adaugă câte un exemplar tipărit în Germania - la Magdeburg - și un exemplar tipărit în Italia, la Veneția. Trei cărți

¹ Victor Neumann, *Tentația lui homo europaeus. Geneza ideilor moderne în Europa Centrală și de Sud-Est*, ediția a III-a revizuită, Iași, Editura Polirom, 2006, p. 174.

² Raluca Nuțiu, *Patrimoniul arhitectural / Építészeti örökség*, în *Maghiarii din Reghin și împrejurimi / Szászrègen és vidékének magyarsága*, Sibiu, Editura Infoart Media, 2011, p. 36-37, p. 130 *apud* <http://art-historia.blogspot.com/2008/12/castelul-de-la-brancovenești.html> din 28 septembrie 2011.

sunt tipărite în actuala Austrie, la Viena, alte trei în Ungaria la Budapesta și Komárom, câte un exemplar provine din Slovacia de la imprimăria din Trnava - Sîmbăta Mare - și Polonia, de la Sulechów. Există patru exemplare de carte tipărită în centre transilvănene, respectiv Cluj și Sibiu, două dintre ele poartă pe foaia de titlu mențiunea locului tipăririi la Cluj-Sibiu. Un caz similar este cel al unei cărți tipărite la Viena-Praga, astfel se adaugă și Cehia ca țară de origine a cărții. Avem de-a face astfel cu șaisprezece cărți tipărite în unsprezece centre tipografice din nouă țări, vorbim despre zece exemplare de carte veche străină, patru transilvănice și două cărți românești vechi.

Cea mai veche dintre cele șaisprezece cărți este o tipăritură franceză de la mijlocul secolului al XVI-lea, un *Codex Justinianus* tipărit la Lyon în anul 1551. Cartea, în format în 16°, păstrează legătura originală (tablă de lemn îmbrăcate în piele), fiind vorba despre un exemplar complet în stare de conservare bună, se pare unic în spațiul românesc. Deși există unele scurte adnotări în limba latină cu referire la textul cărții, ele nu oferă nici un fel de informații despre posibili posesori anteriori ai cărții.

Cronologic vorbind, următoarea carte este un exemplar al *Epistolae*-lor lui Cicero, ediția Magdeburg 1731, cu textul în limba latină și explicații în limba germană. Cartea, în format în 8°, se prezintă sub forma unui exemplar complet, în bună stare de conservare. În interiorul copertii față există o însemnare manuscrisă datată la 27 aprilie 1807, care menționează numele lui Ioan Rátvai, un posibil fost proprietar al lucrării în cauză.

Tot în spațiul vorbitor de limbă germană a apărut și lucrarea lui Eugen Victor Mandacher, *Acta serenissimi principis*, tipărită la Viena în anul 1735. Cartea, în format în 8°, este, de asemenea, un exemplar complet în stare de conservare bună, fără însemnări manuscrise.

Cărțile tipărite la Trnava - Sîmbăta Mare - destinate cultului catolic și-au găsit locul și în bibliotecile mureșene, la Reghin păstrându-se un exemplar din *Világnak két rend-béli rövid isméréte*, carte tipărită în anul 1757. Și această carte, în format în 8°, este completă și, din păcate, lipsită de însemnări manuscrise.

Cărților aparținând domeniului juridic, literaturii sau religiei menționate până acum li se adaugă și cele din domeniul medical. Lucrarea lui Johann Anton Scopoli, *De hydrargyro idriensi tentamina* tipărită la Veneția în anul 1761, se regăsește în colecțiile bibliotecii reghinene. Cartea, în format în 8°, este tipărită în limba latină și are ca subiect efectele otrăvirii cu mercur printre mineri. Din nou constatăm lipsa notelor manuscrise, însă putem menționa, ca

proprietari anteriori, existența ștampilei bibliotecii Școlii Politehnice din București cu numărul de inventar 7420 din 1938/1939.

O nouă tipăritură vieneză care se regăsește în fondul documentar al bibliotecii este lucrarea lui György Pray, *Dissertationes historico-criticae de sanctis Salomone Rege et Emerico Duce Hungariae*, tipărită în anul 1774. Cartea, în format în 8°, se prezintă sub forma unui exemplar complet, în stare de conservare bună.

Prima carte care se încadrează la categoria celor denumite generic „transilvanica” întâlnită în fond este *Instructio pro tabula regia judiciaria transylvanica*, tipărită în anul 1777 la Cluj-Sibiu, așa cum arată și foaia de titlu. Lucrarea cu caracter juridic a fost imprimată de către tipograful sibian Martin Hochmeister tatăl, care deținea o tipografie, însă a fost și unul dintre primii librari din Transilvania în accepțiune modernă.³ Cartea, un în 8°, este un exemplar complet. Chiar dacă nu are însemnări, printre proprietarii anteriori ai cărții putem aminti Camera avocaților din Cluj, a cărei ștampilă apare pe carte.

Șirul tipăriturilor vieneze continuă cu cartea tipărită de Iosif Kurzböck⁴ în 1783, *Dissertatio ... Franciscus Josephus Eyb*. Din punct de vedere tehnic, este vorba despre un în 8°, exemplar complet, ca și în celelalte cazuri este în stare de conservare bună. Din punct de vedere documentar cartea ne oferă ceva mai multe informații, având unele însemne de proprietate. La sfârșitul secolului al XIX-lea, cartea se afla în posesia lui Joseph Eifsmann, care se semna pe ea, urmând ca mai apoi, în timp, ea să ajungă în proprietatea bibliotecii Școlii Politehnice din București sub numărul de inventar 7367 din 1938/1939, fiind a doua carte deținută de această școală și care a ajuns în fondul documentar de la Reghin.

O lucrare mai rară dacă o privim din perspectiva centrului tipografic este *Tironum causa latine ...*, apărută în Polonia, la Sulechów, în anul 1785. Cartea este cu atât mai importantă cu cât ea păstrează pe filele sale numeroase mărturii documentare. Datele tehnice ne arată că este vorba despre o carte în formatul în 8°, completă și în stare de conservare bună. La puțin timp după tipărire cartea ajunge în posesia lui Nicolae Pap, așa cum reiese din însemnarea datată

³ Mențiunea locului tipării la Cluj-Sibiu poate fi pusă în legătură cu faptul că familia Hochmeister deținea, la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, un lanț de librării în Transilvania, la Sibiu, Cluj sau Blaj.

⁴ Iosif Kurzböck, tipograf și librar vienez, este cunoscut mai ales pentru faptul că a tipărit mai multe cărți pentru românii din Transilvania în oficina sa; spre sfârșitul vieții el a fost înnobilit de către împărăteasa Maria Tereza.

în anul 1813. La începutul secolului al XX-lea exemplarul se afla în posesia bibliotecii profesorilor unui liceu din Deva conform unei ștampile al cărei text, în limba maghiară, este puțin lizibil. Ultimele date referitoare la posesorii anteriori ai cărții sunt databile în anul 1947, când aceasta se afla în posesia bibliotecii profesorilor Liceului Decebal din Deva, conform tot unei ștampile aplicate pe filele cărții.

Șirul cărților care poartă informații documentare pe filele lor se continuă cu lucrarea lui Balia Sámuel, *Erdély ország közönséges nemzeti törvényeinek első része*, tipărită la Cluj în anul 1791. Exemplarul în 8°, complet, s-a păstrat până în zilele noastre în stare de conservare bună. Însemnările manuscrise care îi cresc valoarea se află pe interiorul copertii față și pe foaia de titlu. Ambele însemnări sunt redactate în limba maghiară, cea de pe copertă fiind databilă în anul 1833, ambele ne oferă informații despre foști proprietari ai cărții, la 1833 este menționat Veres Ignatius, iar însemnarea de pe foaia de titlu, datată în anul 1925, îl menționează ca proprietar al cărții pe Ráduly Zoltan din Siculeni (județul Harghita).

În același an, 1791, a fost tipărită și lucrarea lui Joseph Benkő, *Dietae sive rectius comitia Transilvanica*, cu mențiunea că această carte a apărut la Cluj-Sibiu, fiind tipărită de Martin Hochmeister fiul, care preluase afacerea de la tatăl său. Cartea, în format în 4°, este completă și se află în stare de conservare bună.

Dintre cărțile tipărite în Ungaria cea mai veche este cea tipărită la Komárom *Ladvocat apáturnak ... historiai dictionariuma, mellyben ... hires embereknek életek, ... munkájik le-irattatnak*, în anul 1795, un exemplar în 4°, complet, în stare de conservare bună.

Ultima carte din categoria transilvanica este lucrarea lui Carol Joseph Eder, *Scriptores Rerum Transilvanarum*, apărută în anul 1797 în oficina sibiană a lui Martin Hochmeister fiul. Dincolo de unele date tehnice, format în 8°, exemplar complet, în stare de conservare bună, cartea oferă informații deosebit de valoroase pentru istoria Reghinului în secolul al XIX-lea. Este vorba de prezența unei ștampile din anul 1861, aparținând Gimnaziului Evanghelic din Reghinul Săsesc cu numărul de inventar 4209. Până în momentul de față este singura carte cu proveniență certă din fondul bibliotecii Gimnaziului Evanghelic care s-a mai păstrat în Reghin.

O altă tipăritură al cărei loc de apariție este disputat de două dintre cele mai importante centre culturale ale Europei este lucrarea lui Michael Montagne, *Gedanken und meinungen ...*, apărută la Viena-Praga în anul

1797. Cartea, un în 8°, este un exemplar complet, tipărită în limba germană și cu unele explicații în limba latină, prezintă o gravură pe verso-ul foii de gardă 1.

Această prezentare cronologică a cărților vechi aflate în fondul documentar al Bibliotecii Municipale „Petru Maior” din Reghin se încheie cu cele două cărți românești vechi, ambele tipărite la Buda. Prima dintre ele, *Polustav*, tipărit în anul 1807,⁵ este un în 8°, într-o stare de conservare bună, cu legătura originală, două dintre foile tipărite fiind înlocuite cu două foi manuscrise.

Ultima carte luată în calcul de cercetarea noastră este lucrarea lui Petru Maior, *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, Buda, 1812⁶. Cartea, în format în 4°, într-o stare de conservare bună, exemplar complet cu legătura originală, este deosebit de importantă din punct de vedere documentar prin prisma informațiilor existente în notele manuscrise de pe filele ei. O primă însemnare îl amintește pe nepotul autorului, Ioan Pop Maior: „*Această istorie e dăruită pe seama Sfintei Biserici unite din Ujfalău prin D[omnul] Prefect Bornemisa Pal, Ioan Pop Maior nepotu autorului cărții acesteia. A doua însemnare îl amintește pe cunoscutul protopop Elie Cîmpeanu: Am primit această istorie ca suvenir de la vărul meu preotu în D. Suplacu Grigore Cioloca. Elie Cîmpeanu, 1879.*”

Prezentarea cărților vechi aflate în fondul documentar al bibliotecii publice reghinene vine să completeze imaginea asupra colecțiilor de carte veche, situația celor aflate în colecții particulare fiind deja cunoscută⁷. Momentan rămâne necunoscută, încă, situația colecțiilor aflate în proprietatea parohiei romano-catolice Reghin, dar și a celor aflate în posesia parohiilor care compun Protopopiatul reformat al Gurghiului.

Materialul de față încearcă să se transforme într-o completare a situației la nivel național, spre acel deziderat al unor cataloage de carte veche care ar putea reuni exemplarele de pe întreg cuprinsul țării, fie că vorbim despre carte românească veche, transilvanice sau carte veche străină.

⁵ *BRV II*, nr. 724, p. 503; *BRV IV*, nr. 724, p. 281; Florin Bogdan, Elena Mișu, *500 de ani de tipar românesc. Catalog de expoziție*, Sibiu, Editura Techno Media, 2008, p. 36.

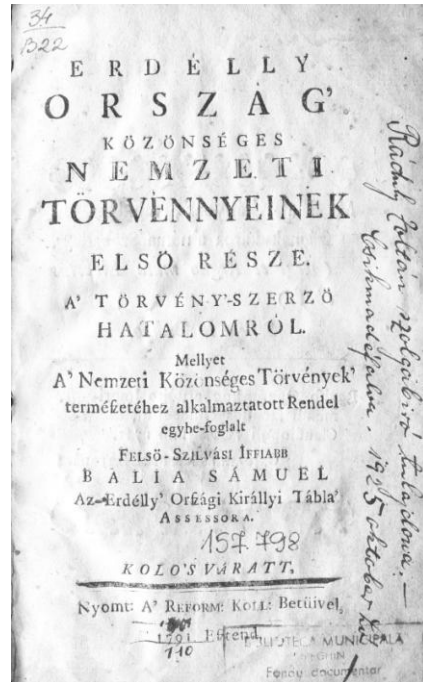
⁶ *BRV III*, nr. 809, p. 57-61; Dimitrie Poptămaș, Elena Mișu, *Mărturia cărților reghinene*, în *Reghinul cultural*, I, 1982, p. 17-22; Florin Bogdan, Elena Mișu, *500 de ani de tipar românesc. Catalog de expoziție*, Sibiu, Editura Techno Media, 2008, p. 36-37.

⁷ Florin Bogdan, Elena Mișu, *Carte românească veche în colecții reghinene*, în *Acta Musei Porolissensis*, XXXI, 2009, p. 274-279.

Anexe

Codex Iustinianus, Lyon, 1551.

Balia Sámuel,
Erdély ország közönséges nemzeteti...,
Cluj, 1791

Joseph Benkő, *Dietae sive rectius comitia Transsilvanica*, Cluj-Sibiu, 1791.